

УДК 343.91:343.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.19>

ПОЗИЦІЯ ОСОБИ ЩОДО ВЛАСНОГО СТАТУСУ «ВОРА В ЗАКОНІ» ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДОКАЗУВАННЯ.

Околіт О.В.,
*доктор філософії в галузі права,
викладач кафедри кримінології та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6498-6209*

Околіт О.В. Позиція особи щодо власного статусу «вора в законі» та її значення для доказування.

Статтю присвячено аналізу позиції особи щодо власного статусу «вора в законі» та визначенню її значення для доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із протидією злочинному впливу. Актуальність дослідження зумовлена складністю встановлення такого статусу, який не має формалізованого юридичного закріплення, не підтверджується офіційними документами та існує переважно в межах кримінальної субкультури. У правозастосовній практиці це нерідко призводить до спроб визначити доказове значення позиції обвинуваченого щодо наявності або відсутності у нього відповідного статусу.

У статті проаналізовано доктринальні підходи, судово-слідчу практику, а також окремі порівняльно-правові аспекти, що стосуються трансформації кримінальної субкультури та зміни моделей поведінки осіб, які займають ієрархічні позиції у злочинному середовищі. Обґрунтовується теза про те, що очікування прямого визнання статусу «вора в законі» є методологічно помилковим, а мовчання, ухиляння від відповіді або заперечення статусу не можуть розглядатися як доказ проти особи.

Доведено, що позиція особи щодо власного статусу може мати значення лише як джерело орієнтовної інформації, яке підлягає оцінці виключно у сукупності з іншими доказами. Окрему доказову цінність можуть мати висловлювання та дії особи, зафіксовані в межах негласних слідчих (розшукових) дій, однак і вони не можуть оцінюватися ізольовано, без урахування контексту та сукупності інших доказів. Аналогічно, визнання статусу іншими особами має значення лише за умови підтвердження реальними актами підпорядкування та виконання рішень, а не декларативними звертаннями.

Зроблено висновок, що доказування у справах про злочинний вплив має бути комплексним і зосередженим як на формальному підтвердженні статусу «вора в законі», так і встановленні реального змісту ієрархічної ролі особи, механізмів її впливу та конкретних форм реалізації цього впливу у поведінці, що відповідає засадам кримінального провадження та вимогам юридичної визначеності.

Ключові слова: «вор у законі»; злочинний вплив; кримінальна відповідальність; доказування; кримінальна субкультура; статус у злочинному середовищі; негласні слідчі (розшукові) дії; організована злочинність; кримінальне провадження.

Okolit O.V. The individual's position regarding their own status as a "thief in law" and its significance for evidence.

The article is devoted to the analysis of an individual's position regarding their own status as a "thief in law" and to determining its significance for evidentiary purposes in criminal proceedings related to counteracting criminal influence. The relevance of the study is due to the complexity of establishing such a status, which lacks a formal legal definition, is not confirmed by official documents, and exists predominantly within the framework of criminal subculture. In law enforcement practice, this often leads to attempts to attribute independent evidentiary value to the accused's position concerning the presence or absence of the relevant status.

The article analyzes doctrinal approaches, investigative and judicial practice, as well as selected comparative legal aspects concerning the transformation of criminal subculture and changes in behavioral models of individuals occupying hierarchical positions in the criminal milieu. It substantiates the thesis that expecting a direct acknowledgment of the status of a “thief in law” is methodologically flawed, while silence, evasion of an answer, or denial of such status cannot be regarded as evidence against the person.

It is demonstrated that an individual’s position regarding their own status may have significance only as a source of indicative information, which is subject to evaluation exclusively in conjunction with other evidence. Particular evidentiary value may be attributed to statements and actions recorded in the course of covert investigative (search) actions; however, these also cannot be assessed in isolation, without regard to context and the totality of other evidence. Similarly, recognition of the status by other persons is relevant only where it is confirmed by actual acts of subordination and execution of decisions, rather than by merely declarative forms of address.

The article concludes that evidentiary activities in cases concerning criminal influence must be comprehensive and focused not on the formal confirmation of the status of a “thief in law,” but on establishing the actual content of the individual’s hierarchical role, the mechanisms of their influence, and the specific forms through which such influence is realized in behavior, in accordance with the principles of criminal proceedings and the requirements of legal certainty.

Key words: “thief in law”; criminal influence; criminal liability; evidence; criminal subculture; status in the criminal milieu; covert investigative (search) actions; organized crime; criminal proceedings.

Постановка питання. Протидія організованій злочинності та пов’язаним із нею формам злочинного впливу залишається одним із пріоритетних напрямів сучасної кримінально-правової політики України. У цьому контексті особливе місце посідають кримінальні провадження, у яких предметом доказування є діяльність осіб, що займають провідні позиції в ієрархії злочинного середовища та здійснюють керівний, координуючий або арбітражний вплив на інших його учасників. Запровадження у кримінальне законодавство спеціальних норм, спрямованих на протидію злочинному впливу, зокрема положень ст. 255-1 КК України, викликало ґрунтовну критику [1, с. 34; 2, с. 20-28; 3, с. 131-138; 4, с. 249; 5, с. 167-169] та зумовило необхідність переосмислення традиційних підходів до доказування таких діянь.

Однією з найбільш дискусійних і водночас проблемних складових доказування у зазначеній категорії проваджень є встановлення статусу особи як «вора в законі» [6, с. 91-94; 7, с. 366-374]. На відміну від формалізованих правових категорій, цей статус не має чітко визначених юридичних ознак, не підтверджується офіційними документами та функціонує переважно в межах неформальних норм кримінальної субкультури. У зв’язку з цим у практиці досудового розслідування та судового розгляду нерідко виникають спроби компенсувати дефіцит об’єктивних доказів шляхом з’ясування позиції самої особи щодо наявності у неї відповідного статусу.

Така логіка ґрунтується на припущенні, що самоідентифікація особи як носія певного кримінального статусу або, навпаки, її заперечення можуть мати самостійне доказове значення. Водночас подібний підхід викликає обґрунтовані сумніви як з позицій кримінального процесуального права, так і з огляду на реальні трансформації кримінальної субкультури. Сучасне злочинне середовище характеризується високим рівнем адаптивності, фрагментарністю традиційних «правил» та прагматичним ставленням до їх дотримання, особливо у взаємодії з правоохоронними органами. За таких умов позиція особи щодо власного статусу дедалі частіше набуває стратегічного характеру та використовується як інструмент мінімізації кримінально-правових ризиків.

Окремої уваги потребує й питання допустимості та меж використання мовчання, ухилення від відповіді або двозначних висловлювань обвинуваченого у контексті принципів презумпції невинуватості та права не свідчити проти себе. Невиправдане надання таким формам поведінки самостійного доказового значення створює ризик підміни обов’язку доказування, покладеного на сторону обвинувачення, оцінкою процесуальної позиції захисту.

У зв’язку з цим актуальним є наукове осмислення ролі та значення позиції особи щодо власного статусу «вора в законі» у системі доказів, а також вироблення чітких критеріїв її оцінки у поєднанні з іншими фактичними даними.

Метою цієї статті є з’ясування значення позиції особи щодо власного статусу «вора в законі» для доказування та обґрунтування необхідності доведення як формального підтвердження такого статусу, так і реальних проявів злочинного впливу.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика кримінально-правового регулювання злочинного впливу, зокрема в контексті запровадження категорії «вор у законі», стала предметом активного наукового обговорення після внесення відповідних змін до КК України у 2020 році у наукових працях О.О. Бахуринської, А.А. Вознюка, О.О. Дудорова, О.О. Кваші, С.Г. Киренка, Ю.В. Луценка, В.В. Малюка, Р.О. Мовчана, С.О. Павленка, С.В. Перемота, В.Г. Севрука, П.Л. Фріса, І.П. Фріса, С.С. Чернявського та інших науковців.

У науковій літературі переважають дослідження, присвячені загальним питанням протидії організованій злочинності, криміналізації злочинного впливу та аналізу новел кримінального законодавства, зокрема положень ст. 255-1 КК України. Водночас питання доказового значення позиції особи щодо власного кримінального статусу розглядається фрагментарно й без належної уваги.

За таких умов відсутність у наукових джерелах комплексного аналізу, що поєднував би кримінально-правовий і кримінально-процесуальний підходи до оцінки позиції особи щодо статусу «вора в законі», зумовлює актуальність і наукову новизну цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш проблемних ділянок доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із протидією злочинному впливу, є встановлення статусу особи як «вора в законі». На відміну від традиційних кримінально-правових ознак, такий статус не має формалізованого закріплення, не підтверджується документально та існує переважно у межах кримінальної субкультури. За цих умов важливого значення набуває позиція самої особи щодо власного ієрархічного становища, а також питання її доказового значення.

У науковій літературі висловлювалася думка, що правоохоронні органи можуть безпосередньо звертатися до «ворів у законі» з питанням про наявність у них відповідного статусу. Таку позицію обґрунтовували тим, що за «воровськими законами» особа, яка має цей статус, нібито зобов'язана завжди правдиво відповідати на подібні запитання [8, с. 215; 9, с. 168-169]. Проте подальший розвиток кримінального законодавства та практики показав, що ця логіка є надто спрощеною.

Справедливо зауважує М. Г. Тома, що складність ідентифікації «ворів у законі» зумовлена тим, що далеко не всі з них чітко та безумовно дотримуються традицій, усталених у злочинному середовищі [10, с. 86]. Кримінальна субкультура зазнала істотної трансформації, а відповідні «правила» втратили універсальний характер.

Ще до прийняття законодавчих змін, які криміналізували злочинний вплив, С.О. Павленко звертав увагу на те, що сучасне розуміння поняття «злочин у законі» вже не зобов'язує особу суворо дотримуватися класичних елементів «злочинського» або «тюремного» закону [11, с. 77]. Це означає, що очікувати від таких осіб автоматичного визнання свого статусу є необґрунтованим.

Більше того, після криміналізації відповідних діянь, на переконання С.О. Павленка, у злочинному середовищі почали формуватися нові правила поведінки. Зокрема, відомі випадки, коли на так званих «сходках» приймалися рішення про допустимість обману правоохоронних органів з метою уникнення відповідальності [11, с. 77].

Аналогічні процеси спостерігалися і в Грузії після ухвалення спеціального закону, спрямованого на протидію «ворам у законі». У правозастосовній практиці Грузії фактично сформувався підхід, за яким заперечення особою наявності відповідного статусу під час спілкування з правоохоронними органами не розглядається як порушення внутрішніх правил кримінального середовища [12, с. 189].

М. Пластун обґрунтовано зазначає, що у «воровському законі» взагалі відсутній термін «злочин у законі» у тому вигляді, в якому його використовує кримінальне законодавство. У зв'язку з цим будь-який слідчий-практик підтвердить, що під час допиту підозрюваного пряме запитання про статус не дає результату: особа або ухиляється від відповіді, або заперечує її, не створюючи доказової основи для кваліфікації за ст. 255-1 КК України [13].

Про малоперспективність використання таких показань пишуть також П. Фріс та І. Фріс. На їхню думку, особа майже гарантовано скористається правом, передбаченим ст. 63 Конституції України, і відмовиться від надання будь-яких пояснень. За таких умов показання обвинуваченого не лише не допомагають доказуванню, а й фактично знімають це питання з процесуального порядку денного [14].

Не менш проблематичним, на переконання П. Фріса та І. Фріса є й використання показань свідків. Процедура «наділення» статусом не є публічною, а особи, які її здійснюють, самі перебувають у цьому статусі. Їхні свідчення про відповідні дії фактично означали б самовикриття у

вчиненні злочину, передбаченого ст. 255-1 КК України, що робить таку співпрацю з правоохоронними органами практично неможливою [14].

Судово-слідча практика дозволяє виокремити кілька типових моделей поведінки обвинуваченого щодо власного статусу «вора в законі»:

- 1) особа заперечує статус «вора в законі», але визнає окремі факти своєї кримінальної діяльності;
- 2) особа ухиляється від відповіді або зберігає мовчання щодо статусу;
- 3) особа непрямо позиціонує себе як носія статусу у неформальному спілкуванні, але не робить цього в процесуальних заявах;
- 4) особа робить окремі висловлювання, які можна тлумачити по-різному залежно від контексту.

Найпоширенішою є саме відсутність прямої відповіді. З процесуального погляду така позиція є нейтральною і не може автоматично вважатися ні підтвердженням, ні спростуванням статусу.

Показовим у цьому контексті є вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 18 листопада 2022 р. у справі № 743/766/21. Суд установив, що під час допиту обвинувачений визнав свою причетність до протиправної діяльності та повідомив, що раніше був кишеньковим злодієм і притягувався до кримінальної відповідальності. Водночас він не підтвердив наявність у себе статусу «вора в законі», але й прямо не заперечив його [15].

У цьому контексті позиція особи щодо власного статусу «вора в законі» не є доказом у матеріальному розумінні, а виступає лише джерелом орієнтовної інформації, яка може набувати значення виключно в системному зв'язку з іншими доказами поведінкового та комунікативного характеру.

Водночас наведені моделі свідчать, що процесуальна поведінка особи щодо власного статусу є варіативною та стратегічною, а отже не може розглядатися як стабільний або надійний індикатор існування статусу «вора в законі».

Мовчання обвинуваченого або його відмова відповідати на запитання не можуть розглядатися як доказ проти нього. Такий підхід впливає з принципів презумпції невинуватості та права не свідчити проти себе. Будь-які спроби тлумачити нейтральну позицію як приховане визнання статусу є процесуально неприпустимими та фактично перекладають тягар доказування на сторону захисту.

Водночас така позиція не є повністю байдужою для доказування. Вона може набувати значення лише у поєднанні з іншими доказами, наприклад, коли мовчання поєднується з зафіксованими проявами ієрархічного домінування у неформальній комунікації.

Окрему групу становлять випадки, коли особа визнає або демонструє свій статус не в процесуальних заявах, а у повсякденному спілкуванні, зафіксованому в межах негласних слідчих (розшукових) дій. Такі висловлювання можуть бути як прямими, так і завуальованими, але зрозумілими для інших учасників кримінального середовища.

Значення таких фактів полягає не у формальному «визнанні», а в тому, що вони відображають реальне сприйняття особою своєї ролі та реакцію інших осіб на цю роль. Водночас такі висловлювання не доводять статус автоматично і мають оцінюватися критично.

Важливо, щоб вони відповідали таким критеріям: були отримані законним шляхом; аналізувалися з урахуванням контексту; не виривалися з окремих фраз; співвідносилися з іншими доказами щодо поведінки особи.

На відміну від мовчання або ухилення обвинуваченого від відповіді, визнання його статусу іншими особами може мати доказове значення, але лише за умов належного процесуального оформлення. Йдеться, зокрема, про показання свідків, зафіксовані в межах кримінального провадження звертання до особи як до авторитетної фігури, а також випадки, коли до неї звертаються за дозволом, погодженням дій або вирішенням конфліктів.

Водночас вирішальним є не саме використання слова «вор», а зміст і характер такої взаємодії. Доказового значення набуває лише той випадок, коли визнання статусу підтверджується реальною поведінкою: підпорядкуванням, виконанням рішень, прийняттям санкцій або дотриманням встановлених вимог. Без такого контексту самі по собі слова мають декларативний характер і не можуть розглядатися як достатній доказ.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що позиція особи щодо власного статусу «вора в законі» має обмежене, проте концептуально важливе значення для доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із встановленням та поширенням злочинного впливу. На відміну від класичних ознак суб'єкта певного складу злочину, такий статус не має формалізо-

ваного закріплення, не підтверджується документально та існує переважно в межах кримінальної субкультури, що істотно ускладнює його встановлення процесуальними засобами.

Аналіз доктринальних підходів, судово-слідчої практики та особливостей трансформації кримінальної субкультури свідчить про те, що очікування прямого визнання особою свого статусу є методологічно помилковим. Сучасні правила поведінки у злочинному середовищі, зокрема після криміналізації злочинного впливу, допускають заперечення статусу або ухиляння від відповіді під час спілкування з правоохоронними органами, що позбавляє такі пояснення самостійної доказової цінності. Мовчання або відмова від надання показань є реалізацією конституційного права особи та не можуть тлумачитися як приховане визнання статусу чи доказ проти неї.

У цьому контексті позиція особи щодо власного статусу «вора в законі» не є доказом у матеріальному розумінні, а може розглядатися лише як джерело орієнтовної інформації, значення якої виникає виключно у системному зв'язку з іншими доказами. Такими доказами можуть бути зафіксовані прояви ієрархічного домінування, характер неформальної комунікації, поведінкові патерни, а також реакція інших осіб, що свідчить про фактичне визнання за обвинуваченим керівної, координаційної, арбітражної ролі у злочинному середовищі.

Окрему доказову цінність можуть мати висловлювання та дії особи, зафіксовані в межах негласних слідчих (розшукових) дій, однак і вони не можуть оцінюватися ізольовано, без урахування контексту та сукупності інших доказів. Аналогічно, визнання статусу іншими особами має значення лише за умови підтвердження реальними актами підпорядкування та виконання рішень, а не декларативними звертаннями.

Отже, доказування у справах про злочинний вплив має бути комплексним і зосередженим як на формальному підтвердженні статусу «вора в законі», так і встановленні реального змісту ієрархічної ролі особи, механізмів її впливу та конкретних форм реалізації цього впливу у поведінці, що відповідає засадам кримінального провадження та вимогам юридичної визначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознюк А.А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 21–39. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.3.03>.
2. Вознюк А. Злочинний вплив: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення підстав кримінальної відповідальності. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 20–30. DOI:10.33270/0525693.2. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3f42d29-5175-45d2-b019-39215cfb4824/content>.
3. Вознюк А.А. Досвід Вірменії та Грузії у забезпеченні кримінально-правової протидії організованій злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 4. Частина 3. С. 131–140. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.20>.
4. Левчук В.О. «Вор в законі»: відоме поняття та нові кримінально-правові проблеми. *Нове українське право*. 2021. № 4. С. 249. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.36>.
5. Нікітін А.О. «Злодій у законі» у кримінальному законодавстві: зарубіжний досвід та процес запровадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 167–170. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9feed75d-2e2f-4023-aff6-203cb0bd14a3/content>.
6. Василичук В.І., Данченко Л.І. Окремі дискусійні питання запровадження у національному законодавстві кримінальної відповідальності стосовно осіб, віднесених до категорії «злочинці в законі». *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* 2015. № 1 (34). С. 91–94.
7. Кваша О.О., Гацелюк В.О., Перемот С.В. Проблеми внесення поняття злодій в законі до Кримінального кодексу України. *Правова держава*. 2015. № 26. С. 366–376. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_46.
8. Копйова І.А., Ципищук К. В. Щодо доцільності введення категорії «вор/злочинці в законі» в кримінальне законодавство України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2. С. 209–219. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2020.14.218040>.
9. Мусиченко О.М. Зрозумілість сучасного кримінального закону: монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. С. 168–169.

10. Тома М.Г. Професійна злочинність: «злочини в законі», їхній вплив на криміногенну ситуацію в країні. *Право і суспільство*. 2020. № 2, ч. 3. С. 86. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.13>.
11. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці в законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 6 (3). С. 73–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_6%283%29__19.
12. Околіт О.В., Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: монографія / за наук. ред. А.А. Вознюка. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 324 с.
13. Пластун М. Україна кримінальна або чому не допоможе законодавче закріплення статусу «злочинці в законі». *Ліга. Блоги* : [сайт]. 2019. URL: <https://blog.liga.net/user/mplastun/article/35281>.
14. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 2020. № 28–29. URL: <https://yvu.com.ua/pro-borotbu-zi-zlochynny-mu-spilnotam-notatku-na-polyah-zakonu>.
15. Вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 18 листоп. 2022 р. у справі № 743/766/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107443129>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Околіт О.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0